

VĚDEŽ.

Časopis za mladost sploh,
pa tudi za odrašene proste ljudi.

I. tečaj.

30. Listopada 1848.

22.

Zvezdica.

Mrak tihotni vás že krije,
Sladki mir na zémľjo lije
Mili žar večernice.
Ptica v logu mirno spava,
Le oblakov čéda plava
Pod obnebjem semtertje.

V majhni izbi dete bolno
Bledih ličic, tuge polno
Spi na revni posteljci.
Zraven čuje mati bleđa,
In zvezdica svitla gléda
V izbo tihe žalosti.

Zdaj zarúdi dete v lica,
Vterne svitla se zvezdica,
In zletí pred oknice.
Čuj glasove sladkomične,
Od zvezdice žarnolične
Govor ta zasliši se:

„Sladki sinek, dete bolno,
Vbogo déte, tuge polno,
Čuješ li, poznaš moj glas?
Glej, jez sim tvoj oče mili,
Prišel v zvezdosvitlim krili
Sim na zémľjo, k tebi v vas.“

„Pojdi z mano, sinek blagi,
V moji domovini dragi,
Ni bolézni, ni solzá;

Tamkej zdravje večno klije,
Žar veselja védno sije,
Družba angeljčkov igra.“

„Pojdi z mano, sinek mili,
Angeljčki ti bodo vili
Svitlozlate venčike;
Bele tergal boš cvetlice,
Bóžal svitle boš zvezdice,
Kakor krotke tičice.“

„Pojdi z mano v stanje krasno,
Kjer nebo je vedno jasno,
Kjer je mili oče tvoj!
Čuj, kak pesmice donijo,
Angeljčki naprot hitijo,
Pojdi, pojdi, sinek moj!“

In glej! hrepenéč ročice
Dečik dvigne, žarno lice
V sladkim sméhu obledi.
Milo mamico pogléda —
Vgasne zvezda svetlobléda,
Vbógo dete v smert zaspí.

Détomil.

Hudobni učenc in njega kès (grevinga).

(Povést.)

V cesarski šoli nekiga mesta se je učilo in s svojim učenikam skup stanovalo več mladencev. Iz norčije so ponoči vstajali in na vert tékat hodili. Učenik večkrat ponoči posteljo zapustí in jih gre na vert iskat. Desiravno je bil pervo-vjeti izmed njih oestro pokorjén, razuzdanosti vender še ni bilo konca. — Nocoj je bil učenik pozno na vertu. V hišo nazaj gredé ima k sreči palico v roki. S to se dotakne na mostovžu železne pastí, ki se sproži in palico zdrobí. Njemu se ni nič zgodilo, kakor de se je bil ropôta sprožene pastí vstrašil. Kaj je bilo

misлити, kakor de je bila past njemu nastavljena, de bi ne zamogel več neposajencov na vert iskat hoditi. Ojstro ojstro se je tedej preiskovalo, kdo de je takó hudoben bil; pa vse je zastonj. Hudobnež se ne more zvediti. — Nekoliko časa potém dobí eden teh učencov zavolj slabiga učenja in zaderžanja, kjer se s kaznimi ali štrafingami pri njem ni nič opraviiti moglo, slovó. Iz šole izpokan, ne ve nič družiga začéti, kot se v vojake zapisati dati. Bil je huzár. —

Čez več lét o času vojské prejme ravno tisti učenik, ki mu je bila past nastavljena, od tega učenca tole pismo:

„Dolgo sim se veselil, de sim zamogel svojo gerdo hudobijo, de sim Vam bil namreč past nastavil, vsimu ojstrimu preiskovanju vkljub zakrivati. Jez nespametni nisim na to mislil, de me vsigamogočnost tistiga, kterimu ni nič neznaniga, povsod in o vsakim času k odgovoru siliti zamore. On je to storil, on je to ravno takó očitno, kakor za me strašno storil. Namesto, de bi bil jez Vam noge zdrobil, je Bog umel Vas ohraniti, in meni nesrečo pripraviti, ki sim jo bil takrat jez Vam namenil. V zadnji bitvi mi je velika krogla (kugla) obedve nogi razdrobila. Bolečín, ki sim jih prestal, ne morem popisati; ali moja slaba vest mi več bolečín zavdaje, kot kervave rane na nogah. Zraven mene ležé v bolnišnici moji tovarši, ki so veliko nevarniši ranjeni; ali oni so veliko mirnejši, zakaj oni lahkó z veseljem Boga molijo.

Jez tega ne morem, in ne bom mogel takó dolgo, dokler Vam svojiga nepokoja ne obstanem in Vas za zaméro ne prosim. Razglasite to strašno zgodbo vsim svojim zdajnim učencam, zakaj ona očitno spričuje, de božja pravica res nekoliko časa k človeški hudobije molčí, de pa hudobneža nazadnje vender le in scer toliko strašneje udari, kolikor dle je na poboljšanje čakala. Berž ko mi rane le toliko ozdravijo, de de se bom mogel na noge vsaj nekoliko opreti, hočem k Vam priteči in Vas klečé na tistim kraji za zamero prositi, kjer sim nar večí hudobijo svojiga življenja dopernésel.“ —

Zajic.

Zajic ima precej velike oči, ki mu zlo perčé *). Njih trepavnice **) so takó majhne, de móra zajic z odpertimi očmi spati, kar se pri nobeni drugi živali ne najde. Zgornja ustnica mu je rasklana. Na stranéh nima nič zob, pač pa kočnike. Ker ga ni mati narava (natora) z nobenim orožjem prevídila, je zajic bojéč. Nar manjši šum, ki ga kakšno peresce na drevu, kakšna žaba, miš ali ktera druga živalica stori, ga iz ležiša prepodí. Vidi slabo, vóh ali dišik pa ima kaj ojster. V bežanji mu ni para. Njegov ték pa je zató takó hiter, ker so njeg-a zadnje nogé veliko dalji od sprednjih. Iz ravno tega vzroka (uržoha) navdol ne more teči. Na pašo hódi navadno še le zvečér ali ponoči; poléti o nar daljih dnevih pa tudi že okoli šestéh, pozimi, kader je velik snég in pa malo živeža, tudi skozi celi dan. Še le zjutrej se verne v ležiše, v kterm potém večidel celi dan leží. Ležiše obstoji iz ene

*) Perčím — ati, weit hervorstehen.

**) Augenlieder.

podolgasto-okrogle jamice, ki je takó dolga, kot zajic sam, in tako globoka, de njegov herbet le nekoliko iz nje moli. Leží notri takó skerčen, de bi ga gručo zemlje mislil.

De bi ga pa v ležišu ne človek, ne psi ne zasledili, ne gre nikoli naravnost noter, ampak nekoliko vstran in scer dle, kakor ležiše leží. Nató se po ravno tistim sledu verne, večkrat sem ter tje skoči, poslednjič pa se od deléč z vso močjo noter zažene ali skoči. Po tem takim ni nobene stopinje poznati, ki bi v ležiše peljala, in pes sled zgubi.

V bégu zajic večkrat postoji in se na zadnjih nogah sedé po sovražnikih ozéra. Stojé vseskozi z eno zadnjih nog ob tla maha. V boji se zajci na zadnjih nogah sedé s sprednjimi berluzgajo ali klofutajo. — Vjet zajic praska, grize in se močno zaganja, de bi se iz rok izmuznil; zraven pa strahú skorej ravno takó ječi, kot kakšno otroče.

Zajka imá na leto po tri-, štíri-, petkrat in scer vsako pot večidel po 3 do 5 mladičkov, ki se kaj radi med seboj in z materjo igrajo. K sesanju jih starka s ploskanjem s svojimi dolgimi ušesi vkup kliče. Zajčja hrana ali živež so mnogo-verstne zeliša, sosebno stern, detelja, zelje, trava, želod, sadje, pópki in drevesna skorja; torej zajic mladimu drevju s tem, de mu skorjo ogloda, veliko škodo storí — Mladiče lahko z mlekam odkojiš (zrediš). Živé po 7, 8 lét. — Zajca velik sovražnik je lesica, pa tudi jastrob, ki se z višave nanj spusti, se ga s kramplji živo okléne, s kljunam mu pa takó dolgo v oči kavsa, dokler revež nič več ne vidi in se zgrudi. Nar večí sovražnik zajca pa je človek, ki jih vsako léto toliko postreli. Meso je prav dobriga okusa. Mast ima ozdravno moč. Koža je le pozimi dobra in scer zavolj zajčje dlake, iz ktere se sosebno dragi klobuki delajo. — J. Navratil.

Pogovor učenika z učenci.

Polš. Kakó pa je to, de je zvonenje ob hudi uri smerti že strašno veliko cerkovnikov krivo? Kaj morde zvonovi tudi strelo na se potegnejo?

U. Takó je. Sej so tudi zvonovi iz rude. Zraven pa delajo zvonovi s svojim mahanjem prepuh (Luftzug), ki tudi strelo rad na se potegne. Eno léto je bilo samó v našim cesarstvu 80 cerkovnikov pri zvonjenji na oblak od strele ubitih.

P. Zakaj se pa takó nevarno zvonenje ne prepové?

U. Je že davno ojstro prepovedano, ali v nekterih krajih so ljudje od te prazne vére takó presunjeni, de nočejo cerkovniku, ako ne zvoní, bire dati. Slišal sim, de je v neki vasi naše domovine, ki je nočem imenovati, pri takim zvonjenji že šest cerkovnikov ubilo; ali sédmiga še zmíram silijo na oblak zvonliti. Otroci! kaj ne, de vi, kader odrasete, ne bote takó brezpametni, in takiga zvonjenja tudi nikoli ne pripustili?

Cela šola. Nikoli ne, nikdar.

Kos. V neki vasi pa, sim slišal, de na oblak z blagoslovljenim smodnikom (pulfram) streljajo. Ali to tudi nič ne pomaga?

U. Ko bi kaj pomagalo. bi ne smela v tistim kraji, kjer se strelja, nikoli ne strela udariti, ne toča pobiti, kar se je pa vender že dosti dostikrat zgodilo. — Ko bi se s kakimi desetémi topi (kanoni) na enkrat proti hudournimu oblaku streljalo, bi se ta včasi morde raztergal, in nesreča odvernila; ali z navadnimi možnarčki se toliko opravi, kakor de bi uši kašljale.

K. Ali strela človeka vselej do smerti ubije?

U. Ne vselej; včasi ga le omami.

K. Kakó se pa pomaga od strele zadetim?

U. Takóle: Če v hišo treši in ljudje omedlíjo, hitro okna odpri, ljudi pa vun na zdrav zrak iznosi. Raspni ali razreži jim oblačila, posebno okrog vrata; polij jih z merzlo vodó, ter jim tudi v

merzlo vodo pomočene rute okrog glave ovijaj. Ker bi pa znala nevarnost prevelika biti, pošlji vselej neutegama tudi po zdravnika, de jim puša, če so terdne natore. Dergni jih po vsim životu s šetmi ali kertačami. Pihaj jih v lice, pa tudi skozi kako cevico v usta, nos pa jim med tem zatiskaj. Tudi jih je dobro v rahlo zemljo za eno péd na debélo do lica zagerniti; glava in persi morajo nekoliko višje ležati. Nekterimu obraz, roka ali noga začerni in odreveni, pa se jim vender lahko pomaga. Večkrat pa je nagla smert, pred katero vsakiga Bog obvari. — Drugikrat se bomo od tega še nekoliko pogovarjali; za danes pa končajmo.

Z m é s.

(*Odrašen človek*) imá 24 do 30 funtov kervi.

(*Žila udari*) pri eno leto starim otroku v eni minuti 120 do 130 krat, pri dveh letih 100 do 110 krat, pri 3 letih 90 do 100 krat, pri 7 letih 85 do 90 krat, pri 14 letih 80 do 85 krat, pri odrašenim človeku 70 do 80 krat, pri starih ljudeh 60 do 70 krat, pri novorojenim detetu pa 130 do 140 krat.

(*V celim človeškim telesu*) se šteje 260 kosti. Zób, ki so tudi vmes šteti, imá odrašen človek 32.

(*Pruska kislina*, po nemško *Blausäure*) je takó hud strup, de kančik te kisline na jezik kake manjši živali je dovelj, jo umoriti. Nekoliko take kisline se v vsakimu jedercu grenkih mandeljnov in bresek najde. Torej se jih ni zdravo najesti. Nekaj kančkov v želodec človeka in ta hip dušo pusti.

(*Smodnik* ali *strelni prah*) je bil okoli leta 1350 od meniha Bertolda Svarca najden. Kitajci ali Kinezi v Azii so ga že poprej imeli.

(*Zvonove*) je škof Pavlín v francózki Kampánii léta 400 znašel. Poprej so imeli zbite deske ali dilje, svéte deske imenovane. Po téh so ropotali, in takó ljudstvo k božji službi klicali.

Nenavadne beséde.

Poskus ali *poskušnja*, ne † (proba).

Potolašiti, ne † (potrošati).

Pregrinjalo, ne † (firenk).

Prepirati, *pričkat* ali *besedovati se*, ne † (štritati se).

Pridin ali *marljiv*, včas *délaven*, ne † (flisig).

Prijazin, ne pa † (frajntlih).

Rabiti ali *potrebovati*, ne † (nucati).

Radost, veliko veselje.

Raj, ne † (paradiž).

Razbojnik ali *tolovaj*, ne † (ravbar).

Zastavica.

Smokva, grozd in druge stvári

Mene v sebi imajo;

V logu pôjem mlad in stari

Če od zad me bèrejo.

Zložil J. Dolinski.

*894 — 408

Izgledi slovenskiga pisanja

o d

J. Fleischmanna, založil in na prodaj ima Janez Giontini, v Ljubljani.

Ti izgledi pisanja (Vorschriften) so v novim pravopisu z malimi in velikimi čerkami pravilno pisani, in zaslužijo vsim učnikom začetnih šol živo priporočeni biti. Sedem izgledov v epim zvezku velja 8 kr. Dvanajst zvezkov se dobi za 1 gold. 12 kr.

J. Navratil.

Popravek.

V poslednjim listu stoji, de so Vodnikove Novice tri leta na svitlo hodile. Beri namesto „tri“ štiri in scer: 1897, 1898, 1899 in 1800. Od leta 1800 do 1843, v katerim so se začele izdajati zdajne neprecenljive „kmetijske in rokodelske Novice“ ni bilo nobeniga slovénskiga časopisa. Zdaj jih imamo 5 — 4 v Ljubljani, 1 v Celji.

Rozalija Eger, založnica. *J. Navratil*, vrednik.